

ANCA BRĂTULEANU

# VICTOR DÉZNAI

UN TIMIȘOREAN DE  
ANVERGURĂ EUROPEANĂ



ANCA BRĂTULEANU

# VICTOR DÉZNAI

UN TIMIȘOREAN DE  
ANVERGURĂ EUROPEANĂ

ARTRESS

Timișoara, 2021



# VICTOR DÉZNAI, UN TIMIȘOREAN DE ANVERGURĂ EUROPEANĂ

## INTRODUCERE

Victor Déznai se naște la Arad pe 25 mai 1884<sup>1</sup>. Își face studiile universitare la Budapesta. În 1907, devine suplinitor, apoi profesor la Liceul real și director la Munkásgimnazium (Gimnaziul muncitoresc) din Timișoara. În 1910 obține titlul de doctor în filozofie al universității pariziene Sorbona. În perioada 1919-1923 este directorul Liceului Israelit din Timișoara, unde predă limba franceză și după 1923.<sup>2</sup> În 1948-1950 predă cursuri de urbanism la Universitatea Bolyai din Cluj, iar în perioada 1950-1958 lucrează la Biblioteca Institutului de Cercetare al Academiei Române, filiala Cluj. Moare la Cluj la 1 decembrie 1968.<sup>3</sup>

În mod aparent paradoxal, biografia și activitatea lui Victor Déznai sunt aproape necunoscute în România. Asta și din pricina faptului că viața lui a făcut obiectul unor prezentări în dicționare scrise în limba maghiară, greu accesibile. Informațiile despre el și despre activitatea lui pe care le-am folosit provin din articolele publicate de el însuși și din însemnata corespondență cu personalități și foruri internaționale de marcă ale epocii, care se mai păstrează în arhivele acestora din urmă și au putut fi cercetate. Nu în ultimul rând, am folosit și notițe și anunțuri din ziare franceze și elvețiene ale epocii.<sup>4</sup>

Fără doar și poate, absența lui Victor Déznai din literatura românească – scrieri ale sale se găsesc totuși în *Urbanismul* - se datorează în mare măsură și faptului că și-a desfășurat activitatea la nivel internațional, mai ales în legătură cu Societatea Națiunilor, fără să aibă contacte cu personalități și instituții locale. Este vorba despre cele două direcții urmărite de Déznai și care fac obiectul prezentei lucrări: începând cu anul 1929 și până în 1938 – pe lângă exercitarea funcției de profesor de franceză în Timișoara - el încearcă să înființeze Olimpiadele intelectuale și se numără printre cei care se află în avangarda urbanismului modern. De aici și relațiile și corespondența cu Comisia Internațională de Cooperare Intelectuală din cadrul Societății Națiunilor, cu Uniunea Internațională a Orașelor, cu Institutul Jean-Jacques Rousseau și Universitatea din Geneva, cu Institutul de Urbanism al Universității din Paris dar și cu personalități ale epocii,

ca Albert Einstein și Le Corbusier. Corespondența păstrată este extrem de vastă și conținutul ei constituie suportul lucrării de față.

Dacă pentru realizarea Olimpiadelor intelectuale Victor Déznai se luptă singur să convingă instituțiile internaționale, activitatea sa în legătură cu urbanismul se înscrie în cadrul mai larg al acțiunilor celor care militează pentru înțelegerea vieții orașelor, pentru găsirea acelor principii și mijloace destinate îmbunătățirii vieții urbane. Este vorba despre grupurile care se coagulează în jurul Uniunii Internaționale a Orașelor și a revistei franceze *La vie urbaine* și cu care Victor Déznai are și păstrează relații profesionale. Bazându-mă pe literatura ultimelor trei decenii care analizează sursele urbanismului modern, am încercat să pun în lumină nu numai activitatea sa, ci și contextul ideatic european în care el evoluează.



*Victor Deznai și soția sa Vilma, Cluj, 1952*

---

<sup>1</sup> Aradul făcea parte din Monarhia Austro-Ungară.

<sup>2</sup> Trimite în 1922 o scrisoare la Fundația Rockefeller din Filadelfia, în care cere ajutor pentru a emigra în Statele Unite ale Americii. Primește un răspuns negativ și își continuă activitatea în Timișoara.

<sup>3</sup> Informațiile sunt luate din *Magyar életrajzi lexikon, 1000-1990*, <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03014/03321.htm>; [http://www.bjt2006.org/GN\\_mini\\_Deznai\\_Viktor\\_4015.pdf](http://www.bjt2006.org/GN_mini_Deznai_Viktor_4015.pdf); *Romániai magyar irodalmi lexikon 1 – A-F* [http://vmek.oszk.hu/03600/03628/pdf/03628\\_1.pdf](http://vmek.oszk.hu/03600/03628/pdf/03628_1.pdf); Simon Flexner Papers, American Philosophical Society, Philadelphia <http://amphilsoc.org/collections/view?docId=ead/Mss.B.F365-ead.xml>, ca și din corespondența lui Victor Déznai cu personalități europene și instituții internaționale.

<sup>4</sup> Arhiva sa se află la Arhivele Statului, filiala Cluj-Napoca, dar nu a putut fi cercetată până în momentul tipăririi acestui text.

# COMUNICĂRI / PUBLICAȚII DE URBANISM ȘI ARHITECTURĂ / ALTE PUBLICAȚII / CORESPONDENȚĂ / PLAN DE PUBLICAȚII

## Comunicări / Publicații

- cca. 50 de articole publicate în *Temesvári Hirlap*, *Világ*, *Független Ujság*, *Ifju Kelet*, *Kézirat*, *Uj Kelet*, *Huszadik Század*, *Korunk*, în *La vie urbaine* din Paris, *Zirkel* din Stuttgart, *Oeuvres* din Geneva, *Tribuna*, *Contemporanul*, *Viața economică*, *Urbanismul*.
- 1917, „*lucrare științifică fundamentală*” asupra urbanismului, scrisă înainte de război și publicată la Budapesta<sup>1</sup>
- 1929, *Broșură de urbanism - Timișoara*, Editura Hunyadi, Timișoara
- 1931, „La petite ville” (Orașul mic), *La vie urbaine*, 12/1931, pp.397-424
- 1932, *A lakás fejlődése az utolsó 100 évbe (Dezvoltarea locuinței în ultimii 100 de ani)*, Timișoara
- 1932, *Essai d'une science de la ville. L'urbanisation du monde (Eseu al unei științe a orașului. Urbanizarea lumii)*, ed. L'Union Internationale des villes, Bruxelles
- 1933, „Carte des régions de l'Europe” (Harta regiunilor Europei), *Plans*, vol.3, nr.1, pp.3-5
- 1933, „Budapest nagysága” (Importanța Budapestei), *Városok Lapja*, 1933
- 1933, „Urbanographie”, *Urbanismul*, 1933, 7-8, pp.407-417
- 1934, „Tableau chronologique de l'histoire urbaine. Essai d'une chronologie urbaine” (Tablou cronologic de istorie urbană. Eseu al unei cronologii urbane), *La vie urbaine*, 19/1934. pp.29-52
- 1934, „Notice sur l'enseignement urbaniste” (Observații asupra învățământului de urbanism), în *Conférence internationale, Lyon, 19-22 juillet 1934 / Union Internationale des villes et pouvoirs locaux*, Lyon, pp.85-95; publicat și în *Urbanismul*, 1934, 9-10, pp.412-420
- 1935, „Classification générale des villes” (Clasificarea generală a orașelor), în *La vie urbaine*, 28 și 29/1935, pp.285-318 și 320-323
- 1935, „L'importanza di Budapest”, în *Stile futurista: estetica della macchina: rivista mensile d'arte*, 1935

- 1935, „Plan d'une oeuvre fondamentale sur la science de la ville” (Planul unei opere fundamentale asupra științei orașului), *Urbanismul*, 1935, 1-6, pp.206-210; „Apendice. Organisation de la science de la ville” (Apendix. Organizarea științei orașului), pp.210-212
- 1936, „Urbanographie”, *Oeuvres*, Geneva 6/1935, 7/1935, 9/1935; reprodus în rezumat în *Urbanismul*, 1936, 1-2, pp.77-80
- 1936, „Essai sur l'urbanisation de l'Italie. Projet d'un étude sur l'urbanisation de l'Italie” (Eseu asupra urbanizării Italiei. Proiectul unui studiu asupra urbanizării Italiei), *Urbanismul*, 1936, 1-2, pp.16-36
- 1936, „Cetatea de film din Roma”, *Urbanismul*, 1936, 5-6, pp.255-257
- 1936, „Golicity”, *Urbanismul*, 1936, 9-10, pp.439-443
- 1936, „La ville, le mur, la caverne” (Orașul, zidul, caverna), în *La vie urbaine*, 36/1936, pp.339-353
- 1936, „L'activité intellectuelle des villes” (Activitatea intelectuală a orașelor), comunicare la Uniunea Internațională a Orașelor și Puterilor Locale, cu ocazia Congresului de la Berlin din 1936, *Urbanismul*, 1936, 11-12, pp.512-526
- 1937, „Ce este urbanismul”, *Urbanismul*, 1937, 5-6, pp.239-245
- 1937, participă la Primul congres internațional de urbanism subteran, Paris, cu comunicarea „La ville cavernée” (Orașul cavernă), publicată în volumul lucrărilor congresului, Secțiunea 1, p.14
- 1938, „Primul congres internațional de urbanism subteran la Paris 1937”, *Urbanismul*, 1938, 1-2, pp.60-66
- 1938, „L'activité intellectuelle des villes” (Activitatea intelectuală a orașelor), în *La vie urbaine*, 47 și 48/1938, pp.297-317 și 379-391
- 1939, „Urbanismul subteran”, *Urbanismul*, 1939, 1-3, pp.17-28

### **Alte publicații**

- 1907, *A természetérzékéről a XVII század francia irodalmában (Despre simțul naturii în literatura franceză a sec. al XVII-lea)*, Budapesta
- 1914, *A városi múzeumok és a temesvári múzeum (Muzeu urbane și muzeul timișorean)*, Timișoara
- 1915, *A Száva (Fluviul Sava)*, Budapesta
- 1938, romanul *A D-Terv (Planul D)*, scris împreună cu ginerele său, Ștefan
- (István) Gárdonyi, un roman-reportaj, aclamat de critici și distins cu Premiul Mikszáth, Prager Könyvkiadó, Bratislava
- 1946, *A Szovjetunió (Uniunea Sovietică)*, Cluj



- 1947, *La nouvelle Roumanie (Noua Românie)*, mss., 125, University of Wisconsin-Milwaukee, Libraries
- 1949, *Képek a szovjetéletből (Imagini din lumea sovietică)*, Tipografiile Breiner Bella, Oradea
- 1965, „Statistics on Rumanian Urban Growth” (Statisticile asupra creșterii urbane în România), by V. Déznai, 5 pp. RUMANIAN, *Viața economică*, No 8, 19 Feb 1965, p.8. JPRS 31043, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/471155.pdf>

## Correspondență

- Societatea Națiunilor
- Comisia Internațională de Cooperare Intelectuală a Societății Națiunilor
- Albert Einstein
- Institutul Rockefeller
- Le Corbusier

## Plan de publicații

Într-o scrisoare către Le Corbusier, din 11 noiembrie 1932<sup>2</sup>, Victor Déznai îi prezintă acestuia o listă de lucrări care ar putea intra în seria volumelor *La ville radieuse*, pe care Le Corbusier plănuiește să o publice. Textele lui Déznai – unele deja publicate, altele noi - ar fi compus un volum, intitulat *Essais en science de la ville* iar cuprinsul ar fi fost următorul:

- „L’urbanisation du monde” (Urbanizarea lumii) / apărut la Bruxelles.
- „Ville et machine” (Oraș și mașină), 1 și 2, care se află deja la Le Corbusier.
- „Plan d’une oeuvre fondamentale pour la science de la ville” (Plan al unei opere fundamentale pentru știința orașului) / atașat scrisorii.
- „La Région” (Regiunea) / atașat scrisorii.
- „Le Rythme” (Ritmul) / atașat scrisorii.
- „La petite ville” (Orașul mic) / în curs de apariție în *La vie urbaine*
- „Ville, État, Fédération” (Oraș, Stat, Federație) / pe care Le Corbusier o are de la Victor Déznai.
- „Évolution du logement depuis 100 années” (Dezvoltarea locuinței în ultimii 100 de ani), / în curs de apariție la *Revista Urbană* de la Budapesta.
- „Ville et Fleuve” (Oraș și Fluviu) / capitol în „Danube” / acceptat pentru publicare de către Ph. Lamour în revista *Plans*.
- „Projet d’un Institut International d’Urbanisme” (Proiect al unui Institut Internațional de Urbanism) / prezentat anul trecut la Comisia Internațională

de Cooperare Intelectuală din cadrul Societății Națiunilor și „primit favorabil de către Comitetul său executiv” / atașat scrisorii.

Această listă putea fi completată cu trei capitole, care nu erau încă terminate:

- „Classification systématique des villes” (Clasificarea sistematică a orașelor)
- „Destinées des villes, étude d’histoire urbaine” (Destine ale orașelor, studiu de istorie urbană)
- „Table chronologique de l’histoire urbaine” (Tablou cronologic al istoriei urbane)

Din păcate, volumul nu a fost publicat și trebuie să ne mulțumim cu acele texte care au fost publicate separat de Victor Dénzai sau care sunt prezente în corespondența sa.



### *La vie urbaine, 48/1938*

<sup>1</sup> Menționată ca atare de către Victor Dénzai în scrisoarea în limba germană către Albert Dufour-Féronce, subsecretar al Societății Națiunilor, Archives de la Société des Nations - ONU, Genève, R2257.

<sup>2</sup> Fondation Le Corbusier, Archive, E1-18-219-001 – 002.

# URBANISM

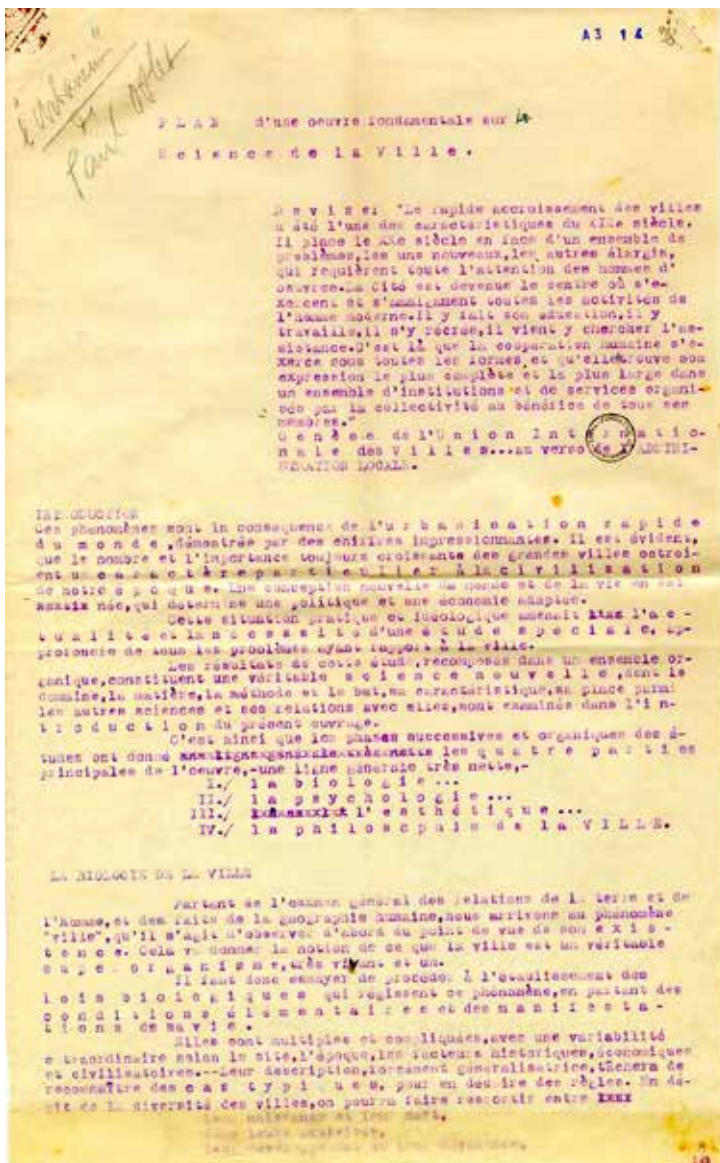
## ȘTIINȚELE ORAȘULUI

Limbajul folosit de Victor Déznai în relație cu orașul în memoriile și articolele publicate nu este unul neașteptat. După propriile sale mărturisiri, orașul - ca organism viu, ca loc care să favorizeze dezvoltarea societății și afirmarea individului<sup>1</sup> - se află în centrul preocupărilor sale încă dinaintea primului război mondial<sup>2</sup>. Profesor de limba franceză la liceul real (german) și apoi la cel evreiesc din Timișoara, doctor în litere și filosofie al Universității pariziene Sorbona, Victor Déznai este un „diletant cultivat“ interesat de progresul vieții urbane, de importanța orașului în evoluția societății și a individului. Activitatea lui este mai curând una internațională și, deși militează pentru idealuri asemănătoare cu cele care îi animă pe promotorii urbanismului modern românesc, el pare să aibă puține relații cu aceștia. De Cincinat Sfîntescu - teoretician de frunte al urbanismului românesc<sup>3</sup> - îl leagă doar rarele colaborări la revista „Urbanismul“<sup>4</sup>; nu există în schimb nici o dovadă a relațiilor sale cu Otto Bodascher, autor a numeroase studii și practician în cadrul Serviciului Tehnic Comunal din Timișoara.

În schimb, o bogată corespondență și activitate publicistică îl plasează pe Victor Déznai alături de nume și instituții de rezonanță internațională. După ce, timp de mai bine de trei ani, încearcă să convingă personalități marcante să-i susțină la Societatea Națiunilor proiectul pentru organizarea Olimpiadelor intelectuale, trimite în 1931 aceleași instituții un *Proiect al unui Institut Internațional de Urbanism, pentru studiul științific al orașului*. Scopul Institutului: „Cultivarea științei internaționale a orașului, în serviciul civilizației, progresului și păcii.”<sup>5</sup> Ca parte a unui *Plan al unei opere fundamentale asupra științei orașului* și împreună cu acesta din urmă, proiectul fusese trimis și lui Le Corbusier, pe care Victor Déznai îl cunoaște și de la care așteaptă un sprijin<sup>6</sup>.

Ambele propuneri sunt, fără doar și poate, urmare a frecventării cercurilor științifice coagulate în jurul Uniunii Internaționale a Orașelor, organism care - cu precădere în perioada interbelică - încearcă să pună bazele „științei comunale“, în fapt o știință a administrării orașului<sup>7</sup>. Numeroși membri ai acestor grupări își propun să instituționalizeze disciplinele care se compun în „științele orașului“, organizate conform cerințelor „studiului științific al orașului“. Ei „vizează

aglomerarea urbană văzută ca un organism viu în constantă evoluție; ... o studiază, în același timp, în trecut și în prezent” și – ca și revista *La vie urbaine* - au „ca scop să contribuie la degajarea, prin observație și prin compararea faptelor, unei metode și unei doctrine în folosul tuturor aceluia care, din poziții diferite, au în grijă interesul cetății.”<sup>8</sup>



Victor Dénai, 1931

Plan al unei opere fundamentale asupra Științei Orașului

Definirea oraşului ca organism viu are o lungă istorie. „De când urbaniştii au început să facă planuri şi să descrie oraşul, limbajul corpului uman a fost larg folosit pentru descrierea formei urbane şi pentru a sugera direcţiile pe care proiectarea oraşului trebuia să le urmeze. Asemenea implicaţii pot, de exemplu, să fie văzute în desenele şi scrierile lui Leonardo da Vinci. La sfârşitul secolului XIX, atât Arturo Soria y Mata (1892), cât şi Ebenezer Howard (1898) au asemuit aşezările cu organisme”<sup>9</sup>. Ideea apare şi la Patrick Geddes, care se inspiră de la Evoluţionismul lui Darwin pentru a pune în lumină organicismul aşezărilor urbane<sup>10</sup>. „Chiar Le Corbusier – deşi în general asociat cu funcţionalismul epocii maşinilor – era inspirat de biologie şi considera oraşele ca fiind fenomene biologice. Într-o declaraţie specifică acestui mod de abordare, arhitectul José Luis Sert, colaborator al lui Le Corbusier şi unul dintre cei mai importanţi purtători de cuvânt ai Congreselor Internaţionale de Arhitectură Modernă (CIAM), spunea în 1942: «Oraşele sunt organisme vii; ele se nasc şi ... se dezvoltă, se dezintegrează şi mor ... În sensul său academic şi tradiţional, proiectarea urbană devine învechită. Ei trebuie să i se substituie biologia urbană».”<sup>11</sup>

Cât despre opera lui Victor Dénai, se înscrie şi ea pe această linie. El porneşte de la noţiunea de oraş-organism viu şi propune un studiu al oraşului corespunzător acestei idei. În 1933, el publică „Urbanografia”, în care apare cea mai limpede prezentare a oraşului din acest punct de vedere. „Această aglomerare de populaţie, de construcţii şi de condiţii fizice este caracterizată prin organizare, adică prin unitate biologică: ceea ce înseamnă că elementele sunt divizate pe baza unei repartiţii judicioase a funcţiunilor care se completează pentru a realiza o bunăstare generală. Oraşul este deci un organism, organele sale au funcţiuni determinate, ne-interşanjabile. Leziunea sau randamentul defectuos al organelor vitale compromit viaţa integrală a oraşului, o schimbare în oricare dintre părţile componente afectează întregul.”<sup>12</sup> În 1934, la Lyon, la Conferinţa internaţională având ca temă *Învăţământul materiilor de interes municipal*, el susţine necesitatea unei ştiinţe a oraşului, ştiinţă care „corespunde organic cu oraşul, care este un organism viu cu organele sale, funcţiuni, origini, condiţii de dezvoltare, un suflet, o individualitate, un destin”.<sup>13</sup> În ceea ce îl

priveşte, ideea nu e nouă, ea este expusă pentru prima dată în scrisoarea sa către Le Corbusier din 1931: oraşul are o viaţă a sa, ale cărei etape sunt „naşterea, dezvoltarea, ... evoluţia elementelor fizice, evoluţia cartierelor, ... formarea individualităţii, moartea oraşului”.<sup>14</sup> „Trebuie deci să încercăm să procedăm la stabilirea legilor biologice care coordonează acest fenomen, plecând de la condiţiile elementare ale manifestărilor vieţii sale. Acestea sunt

*multiple și complicate, cu o variabilitate extraordinară în funcție de sit, epocă, factorii istorici, economici și civilizatori. Descrierea lor, deși generalizatoare, va încerca să recunoască cazuri tipice, pentru a deduce reguli. În pofida diversității orașelor, vom putea face să reiasă anumite analogii, care vor permite concluzii cu caracter științific.*"<sup>15</sup> El stabilește că, dacă orașul este un organism viu, atunci știința orașului va trebui să se bazeze pe „*biologia, psihologia, estetica și filosofia orașului*”. Ideea e reluată în 1932, în „*Essai d'une science de la ville. L'urbanisation du monde*” (Eseu al unei științe a orașului. Urbanizarea lumii),<sup>16</sup> dar și în articolul „*La petite ville*” (Orașul mic),<sup>17</sup> în care Victor Déznai se referă și la „*individualitatea biologică a orașelor*”.

Își argumentează ideile în numeroasele articole publicate până în 1939, mai ales la Paris, în *La vie urbaine*.<sup>18</sup>

Ceea ce s-a păstrat în arhive din memoriile și scrisorile trimise diferitelor foruri internaționale și unor personalități marcante, ca și articolele publicate, sugerează o profundă implicare a lui Victor Déznai în activitatea Uniunii Internaționale a Orașelor. Totodată, cum problematica dezvoltată în epocă, cu precădere „*știința comunală*” - ca și intențiile de instituționalizare a unor discipline urbane destinate să determine o dezvoltare organică a orașelor moderne - figurează astăzi „*pe lunga listă a științelor improbabile care populează istoria științelor și, mai ales, a științelor sociale*”, activitatea lui Victor Déznai rămâne și ea în cadrul „*eșecurilor disciplinare*”.<sup>19</sup> El poate fi socotit a fi făcut parte dintre acei „*bâtisseurs de rêves*”,<sup>20</sup> creatori ai „*utopiilor moderne*”, reprezentări imaginare ale materializării unor idealuri sociale și urbane.<sup>21</sup>

În fine, se alătură grupului GECUS (Groupe d'Études et de Coordination de l'Urbanisme Souterrain), constituit în cadrul aceleiași Uniuni Internaționale a Orașelor sub conducerea lui Édouard Utudjian și participă cu comunicarea „*La ville cavernée*” la Primul congres internațional de urbanism subteran, ținut la Paris în 1937.<sup>22</sup>

Privită din această perspectivă, viziunea lui Victor Déznai se raliază celei europene contemporane, care privește orașul ca loc ideal al manifestării unei societăți democratice, al șanselor egale oferite afirmării individuale;<sup>23</sup> la baza acestei construcții trebuiau să stea științele, progresul științific, tehnologic, tehnic.

În același timp însă, Victor Déznai este un reprezentant al mediului în care trăiește, al mentalității timișorene. Rezultat - printre altele - al aspirației locale către o modernitate care trebuia să egaleze, sau chiar să depășească, ceea ce era deja socotit ca progres realizabil în Europa epocii, gândirea unor noi

forme de organizare a vieții urbane nu este doar apanajul unor teoreticieni sau practicieni profesioniști. Aflate în mare vogă în lumea vest europeană, viziunile contemporaneizate ale lui Jules Vernes și cele contemporane ale unui Barjavel<sup>24</sup> își găsesc în Timișoara secolului XX neașteptate, dar explicabile corespondențe. Ele vor constitui - printre altele - suportul modernității care caracterizează practica urbană și arhitecturală a Timișoarei în perioada interbelică.

## XXX

„APENDIX

### ORGANIZAREA ȘTIINȚEI ORAȘULUI

.....  
Pentru a face să progreseze știința noastră, este util să facem o recapitulare a problemelor. ...

Prezentăm ideile următoare, dezvoltate puțin în text, rezervându-ne totuși anumite precizări:

A / Constituirea URBANOGRAFIEI, știință și organizare pentru descrierea metodică a orașului.

B / Întemeierea unor publicații internaționale, concepute în spiritul acestei sinteze și dirijate după o metodă nouă:

1 / O enciclopedie urbană,

2 / O serie de mici monografii,

3 / Lucrări de statistică și de cartografie urbană,

4 / O revistă internațională de urbanism, un fel de tribună și de documentație centrală.

C / Crearea de catedre de învățământ special în universități, cu seminarii.

D / Fondarea Institutului Internațional de Urbanism, după un plan elaborat în altă parte. Acest Institut ar fi centrul mondial de cercetări și documentare.

E / Organizarea periodică de expoziții internaționale sau mondiale de urbanism, ale căror colecții vor fi depuse într-un mare Muzeu științific de urbanism, atașat Institutului Internațional.

Odată ce știința orașului va dispune de aceste instrumente puternice de sinteză, ne vom putea aștepta la un progres incalculabil în acest domeniu, spre marele profit și marea fericire a umanității.

Timișoara, 31 martie 1931<sup>25</sup>

XXX

- <sup>1</sup> Fondation Le Corbusier, Archives, A3 14 95 100, scrisoarea a lui Victor Déznaï către Le Corbusier, din 22 aprilie 1931; rezultă de aici și că la acea dată avusese deja o întâlnire cu Le Corbusier și că îi expusese deja ideile sale referitoare la orașul modern. Pentru aceleași idealuri vezi și referire la scrisoarea către Secretarul General al Societății Națiunilor din Geneva, citată de Renaud Peyre, *Le stade de l'expérience. Une incertaine « science communale » et la question de l'institutionnalisation disciplinaire des savoirs urbains*, în „Revue d'histoire des sciences humaines“, 2005/1, N° 12, pp.97-116, p.100.
- <sup>2</sup> Scrisoare în limba germană către Albert Dufour-Féronce, subsecretar al Societății Națiunilor, Archives de la Société des Nations - ONU, Genève, R2257.
- <sup>3</sup> Nicolae Lascu, „Cincinat Sfințescu - teoretician al urbanismului”, *Arhitectura* nr.2/1989, pp.45-50; Colectiv, *Cincinat Sfințescu. Începuturile urbanismului românesc*, București, 2015.
- <sup>4</sup> Deși Cincinat Sfințescu participă ca reprezentant al României la Conferința Uniunii internaționale a orașelor de la Lyon din 1934, raportul său la întoarcerea în țară nu-l menționează pe Victor Déznaï, a cărui contribuție la Conferință este publicată ulterior; ea este astăzi una dintre cele mai citate ca reprezentând tendințele Uniunii din acea perioadă.
- <sup>5</sup> Martin Grandjean, <http://www.martingrandjean.ch/archive-infographique-flowchart-1931-chaos-social/>, proiect trimis de Victor Déznaï către Jean-Daniel de Montenach, Secretar al Comisiei Internaționale a Cooperării Intellectuale din cadrul Societății Națiunilor, Archives de la Société des Nations - ONU, Genève, 5B/29487.
- <sup>6</sup> Fondation Le Corbusier, Archives, A3-14-95-001 și 002, A3-14-97-001 și A3-14-98-001 - 009.
- <sup>7</sup> Renaud Peyre, „Le stade de l'expérience. Une incertaine « science communale » et la question de l'institutionnalisation disciplinaire des savoirs urbains”, în *Revue d'histoire des sciences humaines*, 2005/1, N° 12, pp.97-116, p.98. DOI 10.3917/rhsh.012.0097.
- <sup>8</sup> *La vie urbaine*, coperta a doua..
- <sup>9</sup> Michael Batty and Stephen Marshall, “The evolution of cities: Geddes, Abercrombie and the new physicalism”, *The Town Planning Review*, Vol. 80, No. 6 (2009), p. 551.
- <sup>10</sup> Patrick Geddes, „Two steps in civics: cities and town planning exhibition and the international congress of cities”, *The Town Planning Review*, Vol. 4, 1913, pp. 78–94; Patrick Geddes, *Cities in Evolution*, London, William and Norgate, 1915.
- <sup>11</sup> Michael Batty and Stephen Marshall, *op.cit.*, loc cit., citând revista *Time*, 30/ 11/ 1942.
- <sup>12</sup> „Urbanographie”, *Urbanismul*, 1933, 7-8, pp.407-417.
- <sup>13</sup> Victor Déznaï, „Notice sur l'enseignement urbaniste”, comunicare la *Conférence internationale, Lyon, 19-22 juillet 1934 / Union Internationale des villes et pouvoirs locaux*, Lyon, 1934, p.85.
- <sup>14</sup> Fondation Le Corbusier, Archive, A3-14-98-002. Ideea lui Victor Déznaï poate să fi inspirat, pe căi ușor de bănuït, afirmațiile lui José Luis Sert din 1942.
- <sup>15</sup> Fondation Le Corbusier, Archive, A3-14-98-001.
- <sup>16</sup> Ed. L'Union internationale des villes, Bruxelles, 1932, p.1.
- <sup>17</sup> *La vie urbaine*, 12/1932, p.398.
- <sup>18</sup> „La petite ville”, 12/1932, „Essai d'une chronologie urbaine”, 9/1934; „Classification générale des villes”, 28 și 29/1935; „La ville, le mur, la caverne”, 36/1936; „L'activité intellectuelle des villes”, 47 și 48/1938, vezi Yankel Fijalkow, *La vie urbaine, Recueil exhaustif des articles, notes et chroniques (1919-1939)*, 1995, <http://www.versailles.archi.fr/VRD/LISTE/12,12.html>.
- <sup>19</sup> Renaud Peyre, *op. cit.*, p.98.
- <sup>20</sup> Nicolas Janssens, „Bâtisseurs de rêves”, *Khimaira*, n°5, janvier 2000, [traac.info/blog/?p=354](http://traac.info/blog/?p=354).
- <sup>21</sup> *Ibidem*.
- <sup>22</sup> Publicată în volumul lucrărilor congresului, Secțiunea 1, p.14, vezi Sabine Barles, *City planning and underground space in 20th and 21st century France, Draft version*, p. 7, nota 14, prezentare la Going



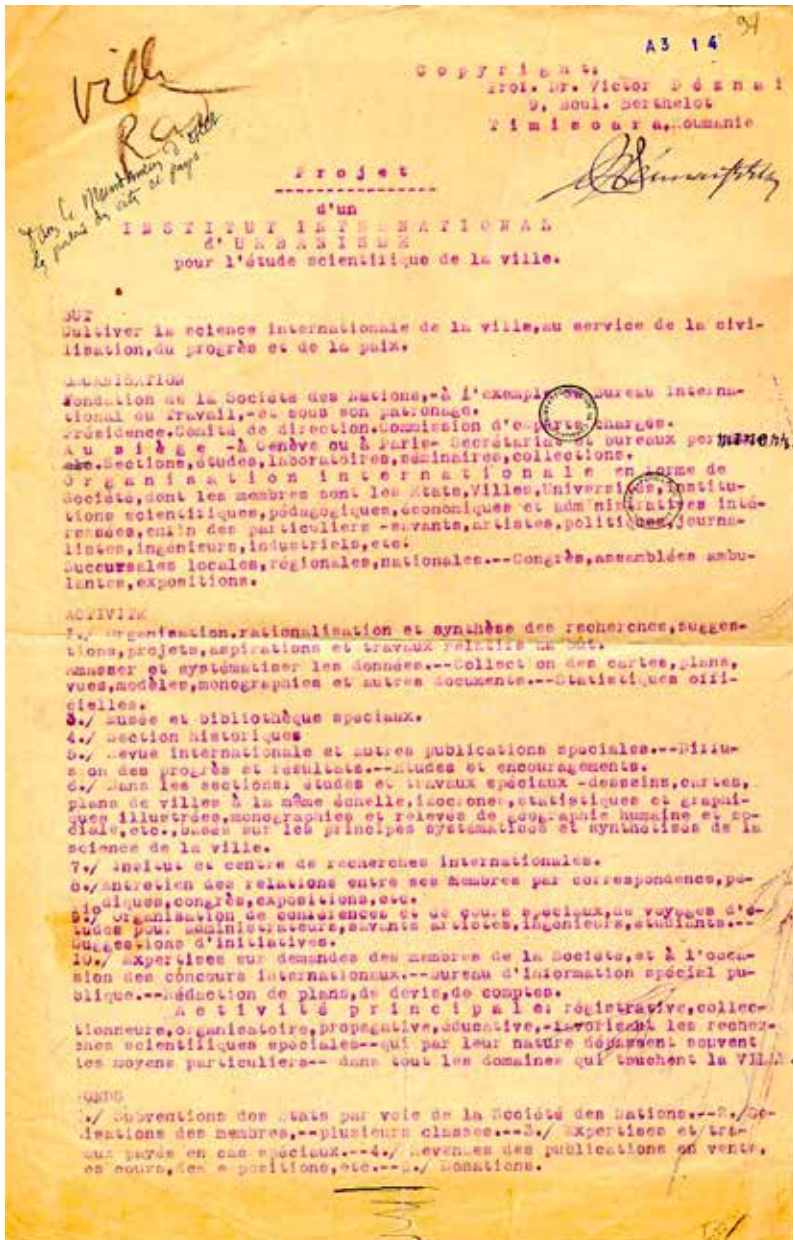
Underground: Excavating the Subterranean City, Manchester, 21st-22nd September 2006, <http://www.univ-mlv.fr/~www-ltmu>.

<sup>23</sup> Privită din acest punct de vedere, activitatea lui Victor Déznai și a Uniunii Internaționale a Orașelor poate fi caracterizată și ca „Internaționala municipală“, vezi Renaud Peyre, Pierre-Yves Saunier, „L’Union Internationale des Villes o l’Internazionale municipale (1913-1940)”, *Amministrazione*, nr.1-2, gennaio-agosto 2000, pp. 217- 242.

<sup>24</sup> René Barjavel, scriitor francez ale cărui romane *Ravage* (1943), *Le Voyageur Imprudent* (1944), *Le Diable l’Emporte* (1947) se situează în domeniul literaturii de anticipație, dezvoltând ideile socotite inovatoare ale perioadei interbelice referitoare la oraș și arhitectură, în fapt utopiile moderniste, bazate în mod fundamental pe cele două determinante care apar și în literatura de specialitate a epocii: pacea socială (sau, în unele texte, democrația) și progresul tehnologic. Vezi, Gêrôme Forthomme, *L’architecture au travers de l’imaginaire „Barjavélien“*, Mémoire de fin d’étude 2003 - ISAI Victor Horta, Directrice Sylvie Burgeon, <http://www.barjaweb.free.fr/SITE/academie/index.html>.

<sup>25</sup> Fondation Le Corbusier, Archive, A3-14-98-007 – 009.

# INSTITUTUL INTERNAȚIONAL DE URBANISM (PROIECT)



Victor Deznai, 1931

Proiect pentru un Institut Internațional de Urbanism trimis lui Le Corbusier  
(Le Corbusier, Archive, A3-14-97-001)

# „PROIECT AL UNUI INSTITUT INTERNAȚIONAL DE URBANISM PENTRU STUDIUL ȘTIINȚIFIC AL ORAȘULUI

## **Scop.**

Cultivarea științei internaționale a orașului, în serviciul civilizației, al progresului și al păcii.

## **Organizare.**

Fundație a Societății Națiunilor - după exemplul Biroului Internațional al Muncii - și sub patronajul acesteia.

## **Sediu.**

La Geneva sau la Paris - Secretariat și birouri permanente. Secțiuni, studii, laboratoare, seminarii, colecții.

Organizație internațională sub forma unei Societăți, ai cărei membri sunt state, orașe, universități, instituții științifice, pedagogice, economice și administrative interesate; în fine, particulari - savanți, artiști, politicieni, jurnaliști, ingineri, industriași etc.

Sucursale locale, regionale, naționale. Congrese, adunări, expoziții.

### **Activitate**

- 1. Organizare, raționalizare și sinteză a cercetărilor, sugestii, proiecte, aspirații și lucrări relative la scop.*
- 2. Adunarea și sistematizarea datelor. Colectarea de hărți, planuri, vederi, monografii și alte documente. Statistici oficiale.*
- 3. Muzeu și bibliotecă speciale.*
- 4. Secțiune istorică.*
- 5. Revistă internațională și alte publicații speciale. Difuzarea progreselor și a rezultatelor. Studii.*
- 6. In secțiuni : studii și lucrări speciale - desene, hărți, planuri de orașe la aceeași scară, izocrone, statistici și grafice ilustrate, monografii și relevee de geografie umană și socială etc. bazate pe principiile sistematizate și sintetizate ale științei orașului.*

7. *Institut și centru de cercetări internaționale.*
8. *Întreținerea relațiilor între membri prin corespondență, periodice, congrese, expoziții etc.*
9. *Organizarea de conferințe și de cursuri speciale, de călătorii de studii pentru administratori, savanți, artiști, ingineri, studenți. Sugestii de inițiative.*
10. *Expertize la cererea membrilor Societății și, la nevoie, concursuri internaționale. Birou de informații special pentru public. Redactare de planuri și devize.*

Activitate principală: registrativă, colecționară, organizatorică, propagatoare, educativă - favorizând cercetările științifice speciale, care, prin natura lor, depășesc adesea mijloacele particulare - în toate domeniile care se referă la ORAȘ.

Fonduri: 1. Subvenții ale statelor prin Societatea Națiunilor. 2. Cotizații ale membrilor. 3. Expertize și lucrări plătite în cazuri speciale. 4. Venituri din vânzarea publicațiilor, cursuri, expoziții etc. 5. Donații.”

Textul acesta însoțește scrisoarea deja citată a lui Victor Déznai din 22 aprilie 1931 către Le Corbusier.<sup>1</sup> În 16 iunie, el revine cu o altă scrisoare, cerându-i părerea asupra propunerii sale. Patru zile mai târziu, pe 20 iunie, trimite același text către Jean-Daniel de Montenach, președinte al Comisiei Internaționale de Cooperare Intelectuală, și către Albert Dufour-Féronce, subsecretar al Societății Națiunilor. Ca urmare a insistențelor lui Victor Déznai, pe 1 iulie 1931, Albert Dufour-Féronce îi scrie la rândul său lui Jean-Daniel de Montenach, cerându-i să pună pe ordinea de zi a Comitetului executiv cele două propuneri ale lui Déznai: Olimpiadele intelectuale și Institutul Internațional de Urbanism.<sup>2</sup> Corespondența continuă: ca urmare a refuzului Comisiei Internaționale de Cooperare Intelectuală, în 15 august, Victor Déznai îi scrie din nou lui de Montenach, trimițându-i proiectul Institutului Internațional de Urbanism.<sup>3</sup> În 8 octombrie 1931, Déznai scrie o nouă scrisoare pe aceeași temă către Comisie.<sup>4</sup> Răspunsul este din nou negativ.

Nu am găsit alte documente care să vorbească despre înființarea Institutului Internațional de Urbanism. Cum un astfel de Institut nu a fost întemeiat, ne rămâne să notăm că eforturile și propunerea lui Victor Déznai au rămas fără urmări.

<sup>1</sup> Fondation Le Corbusier, Archive, A3-14-95-001 – 002..

<sup>2</sup> Archives de la Société des Nations - ONU, Genève, R2257.

<sup>3</sup> Grandjean Martin, 2013, *Archives infographique: un 'flowchart' de 1931 pour remédier au 'chaos social*, <http://www.martingrandjean.ch/archive-infographique-flowchart-1931-chaos-social/>.

<sup>4</sup> Archives de la Société des Nations - ONU, Genève, Idem.

# URBANOGRAFIA

Victor Déznai vorbește pentru prima dată despre Urbanografie în 1931, în scrisoarea sa către Le Corbusier, unde o numește „știință și organizare pentru descrierea metodică a orașului”.<sup>1</sup> Mai apoi, în 1933, publică articolul „Urbanographie” (în limba franceză) în revista *Urbanismul*.<sup>2</sup>

„Dezvoltarea Științei Orașului presupune o descriere sistematică a orașelor urmând principii științifice: aceasta este Urbanografia.” Astfel își începe Victor Déznai articolul din *Urbanismul*. El pleacă de la definirea orașului ca „un organism viu compus din elemente fizice și umane”, ceea ce conduce – scrie el – la nevoia unei analize biologice a orașului. Și totuși, această analiză biologică este doar enunțată, ea nu se regăsește în conținutul studiului lui Victor Déznai. De fapt, trebuie să luăm în seamă mai curând o frază care pare a defini Urbanografia, așa cum o găsim dezvoltată mai departe. „Opera enciclopedică al cărui plan este trasat în prezentul eseu este un fel de cadastru de urbanism”. Și, în continuare: „... Pentru a fi completă, urbanografia științifică trebuie să aibă cel puțin următoarele trei elemente: A) hărțile, B) descrierea propriu-zisă, C) imaginile.”<sup>3</sup> Autorul continuă dezvoltând cele trei direcții de cercetare care trebuie să conducă la o imagine generală și de detaliu utilă intervențiilor urbane. Expunerea se încheie cu o exemplificare a unui asemenea studiu, având ca subiect orașul Timișoara.

Doi ani mai târziu, în 1935, Déznai publică la Geneva o continuare a studiului, având ca aplicații orașele dunărene și orașele București, Timișoara și Iași.<sup>4</sup>

În fapt, ceea ce propune prin Urbanografie este crearea unei „fișe de oraș”, o „fișă-tip”, care ar trebui întocmită pentru toate orașele, având rubricile indicate în lucrarea lui Deznai, astfel încât să constituie oricând materialul de bază al diferitelor operații sau amenajări urbane propuse.

Pe de altă parte e greu de crezut că o asemenea Enciclopedie Urbană<sup>5</sup> s-ar fi putut alcătui printr-o „directivă”; așa cum declara, autorul conta pe înființarea Institutului Internațional de Urbanism, a cărui recunoaștere și autoritate mondială ar fi fost de ajuns pentru a duce la bun sfârșit o asemenea uriașă întreprindere. Sprijinit de rețeaua Institutelor naționale de Urbanism, care s-ar fi ocupat de executarea fișelor și de trimiterea lor, Institutul Internațional de Urbanism ar fi

fost inițiatorul dar și depozitarul Enciclopediei Urbane sau – așa cum scrie chiar Déznai – al „cadastrului de urbanism”.<sup>6</sup>

Din păcate pentru Victor Déznai, propunerea lui pentru înființarea Institutului Internațional de Urbanism a fost respinsă în repetate rânduri de către Comisia Internațională de Cooperare Intelectuală din cadrul Societății Națiunilor. Nici rețeaua Institutelor naționale de urbanism nu stătea mai bine: puține țări aveau asemenea organisme. Ca atare, nu exista infrastructura necesară pentru a duce la bun sfârșit o asemenea uriașă întreprindere. Cu alte cuvinte, Urbanografia a rămas doar o propunere la nivel teoretic. Totuși, meritul ei constă în structura pe care Déznai o desenează pentru înregistrarea orașelor în cadastrul urbanistic. Această structură putea fi un ghid pentru studiile preliminare unei amenajări urbane.

Cert este că astăzi – aparent fără vreo legătură cu Déznai - orice abordare a proiectelor urbane se bazează pe o cercetare consistentă, foarte asemănătoare cu cea prezentată în fișele de oraș din Urbanografie.

Nu știm cum lucrau urbanisții în epocă și nici de unde s-a inspirat Victor Déznai. De altfel, modul de prezentare și conținutul Urbanografiei ne îndeamnă să credem că ideea îi aparține în totalitate.

---

<sup>1</sup> În *Plan al unei opere fundamentale asupra Științei Orașului*, trimis lui Le Corbusier în 22 aprilie 1931, Fondation Le Corbusier, Archive, A3-14-98-001 – 009.

<sup>2</sup> „Urbanographie”, *Urbanismul*, 1933, 7-8, pp.407-416.

<sup>3</sup> *Ibidem*.

<sup>4</sup> *Oeuvres*, 6/1935; 7/1935; 9/1935; reprodus în rezumat în *Urbanismul*, 1936, 1-2, pp.77-80.

<sup>5</sup> „Urbanographie”, loc cit.

<sup>6</sup> Contradictorie este ideea de a completa „fișele” deodată, în primul moment după lansarea ideii; ele urmau să fie trimise Institutului Internațional de Urbanism, unde ar fi fost păstrate pentru utilizarea în funcție de cerințe. Ori, mai ales dacă Déznai credea în orașul-organism viu și în continua sa evoluție, atunci el trebuia să știe că asemenea fișe de oraș își pierd valabilitatea în timp, necesitând corecturi și adăugiri.

## OLIMPIADELE INTELECTUALE SAU „PREMIUL NOBEL PENTRU TINERI”

Pe 25 februarie 1929, Victor Déznai trimite o scrisoare președintelui Comisiei Internaionale de Cooperare Intelectuală a Societății Națiunilor. Scrisoarea conține o propunere „a cărei utilitate pentru cooperarea intelectuală a națiunilor” îi pare evidentă autorului. Este vorba despre un Proiect al unui concurs internațional al tinerelor talente intelectuale sau - așa cum spune Victor Déznai - al „Olimpiadelor intelectuale” sau al „premiului Nobel pentru tineri”. Acest concurs anual la care să participe tineri din toate țările Societății Națiunilor este destinat „să servească cultura intelectuală și înțelegerea mutuală a popoarelor; să facă înțeleasă pentru noile generații valoarea cooperării și să favorizeze apropierea intelectuală a tineretului”.

Coordonat de o structură nouă a Comisiei Internaționale de Cooperare Intelectuală, concursul urma să se desfășoare întâi pe plan național, fiecare țară organizând probele conform unui program și unui regulament identice. Câștigătorii acestei prime etape se vor întâlni la Paris sau la Geneva pentru concursul internațional. Cât despre temă, aceasta va fi legată de „facultățile creatoare” ale concurenților: „*imaginație, intuiție, inițiativă, combinație, observație, contemplație etc.*”, în înțelesul „*pur științific ... artistic și practic de asemeni, conform cu metodele recente ale pedagogiei*”.<sup>1</sup>

Răspunsul pe care îl primește nu este încurajator: este invitat să ia contact cu Comitetul reprezentanților organizațiilor internaționale ale studenților, atâta vreme cât proiectul se adresează tinerilor. Déznai nu cedează, revine cu scrisori pe 25 martie și 7 mai, argumentând că doar autoritatea și anvergura Comisiei Internaționale de Cooperare Intelectuală pot susține cu succes un asemenea concurs.<sup>2</sup> O altă veste neplăcută îi vine de la Albert Einstein, căruia îi ceruse sprijinul. Einstein îi răspunde la scrisorile din 6 și 13 septembrie 1929, spunând că nu crede în efectele benefice ale Olimpiadelor și, ca atare, nu îi susține propunerea.<sup>3</sup>

Totuși, nu toate răspunsurile sunt negative. Pe 27 septembrie 1929, Confederația Internațională a Studenților îi comunică președintelui Comisiei Internaționale de Cooperare Intelectuală acordul și susținerea Confederației pentru proiectul Olimpiadelor intelectuale. Își exprimă speranța că prima Olimpiadă poate avea loc în mai 1930.<sup>4</sup> Victor Déznai nu stă nici el degeaba.



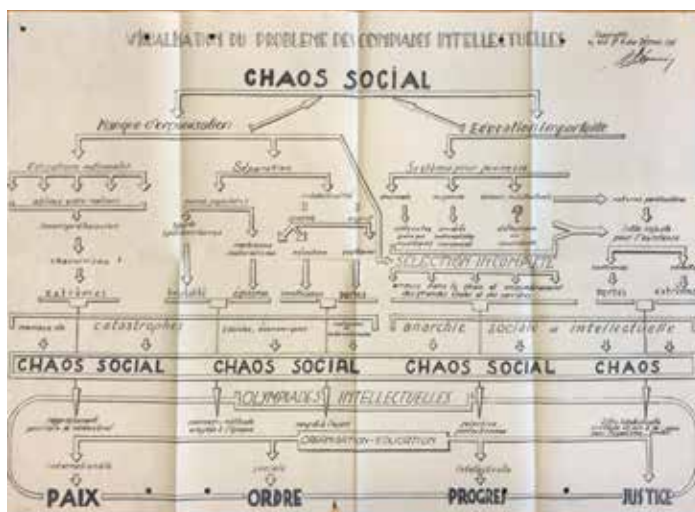
Convinge Asociația maghiară pentru Societatea Națiunilor să trimită proiectul Olimpiadelor către Comisia de Educație a Societății Națiunilor.<sup>5</sup> Pe 12 martie 1930 ține la Muzeul pedagogic din Paris o conferință asupra Olimpiadelor intelectuale<sup>6</sup> iar în iunie 1930 face o prezentare a proiectului său la Institutul Jean-Jacques Rousseau de la Geneva.<sup>7</sup> Se pare că la această dată Victor Déznai organizase deja un experiment la scară redusă: *„Profesorul Victor Déznai a expus la Institutul Jean-Jacques Rousseau, la Geneva, un proiect de concursuri internaționale. Plasate sub auspiciile Societății Națiunilor, aceste concursuri vor reuni elita tineretului intelectual deja triată în fiecare țară prin probe naționale. Domnul Déznai prevede probe tehnice, științifice, artistice. Ele vor fi independente în raport cu situația școlară și orientate mai ales către facultățile active ale inteligenței. Trei generații vor participa la aceste concursuri: tinerii de la 15 la 18 ani; de la 19 la 21 de ani; de la 22 la 24 de ani.*

*O experiență a adus alături 13 tineri din 7 țări scriind în 4 limbi: franceza, germana, spaniola și poloneza.*

*Succesul concursului ne permite să prevedem crearea Olimpiadelor intelectuale.”<sup>8</sup>*

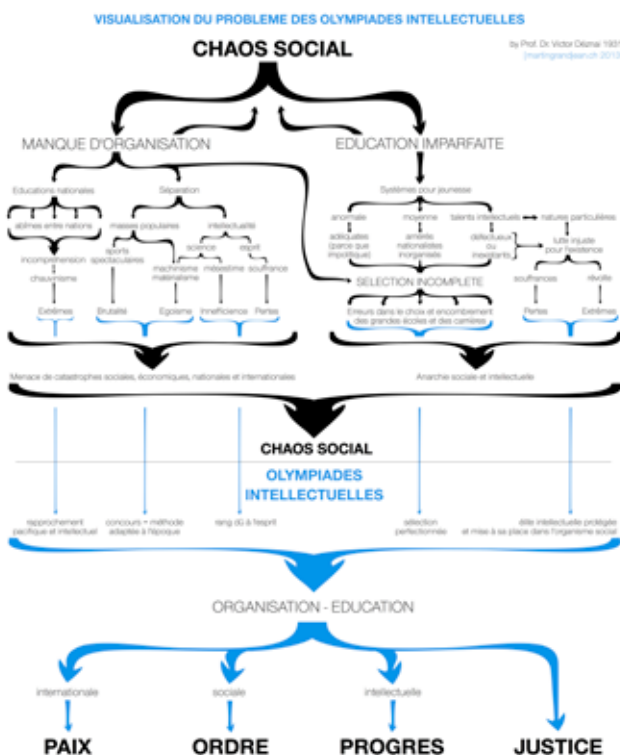
Deși cu o oarecare lentoare, lucrurile se mișcă în favoarea inițiativei lui Déznai. În jur de 17 februarie 1931, *„Comisiile Uniunii internaționale ale asociațiilor pentru Societatea Națiunilor sunt în acest moment reunite la Bruxelles. În cursul ultimei ședințe a comisiei pentru educație, un proiect emanat de Dr. Déznai, membru al asociației maghiare din România, relativ la organizarea de concursuri pentru selecția în toate țările a tinerelor talente capabile de a servi cultura intelectuală și înțelegerea între popoare, a fost luat în considerare.”<sup>9</sup>*

La scurtă vreme, Victor Déznai susține la Universitatea din Geneva o conferință în care își prezintă proiectul.<sup>10</sup> Pe 22 aprilie 1931, îi scrie și lui Le Corbusier, căruia îi trimite, alături de o documentație legată de urbanism, o „vizualizare a problemei olimpiadelor intelectuale”.<sup>11</sup>



*Victor Dénai, 1931*

*Vizualizarea problemei olimpiadelor intelectuale*



*Martin Grandjean, 2013, transpunerea schemei lui Victor Dénai privind vizualizarea problemei olimpiadelor intelectuale*

Pare limpede că Victor Déznai încearcă să regleze problemele „haosului social” a cărui victimă este – după opinia lui - societatea europeană, prin crearea unei structuri care să favorizeze înflorirea unei elite intelectuale: Olimpiadele intelectuale. ... „Vizualizarea” lui Déznai nu este mai puțin un exemplu pasionant al utopiilor pacifiste care se dezvoltă în perioada interbelică, în care numeroase inițiative private sau instituționale se poziționează pentru a structura viața intelectuală.<sup>12</sup>

În mai 1931, are loc la Budapesta a XV-a Adunare plenară a Uniunii Internaționale a Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor. În încheierea lucrărilor i se mulțumește lui Victor Déznai pentru prezentarea proiectului Olimpiadelor intelectuale; se recunoaște valoarea inițiativei; se recomandă Societății Națiunilor „să invite Institutul Internațional de Cooperare

*Intelectuală de la Paris să prezinte un raport asupra mijloacelor cele mai apropiate destinate realizării scopului propus; și să ia în considerare sugestiile prezentate de profesorul Déznai.*”<sup>13</sup>

Pe 20 iunie 1931, Victor Déznai îi scrie lui Albert Dufour-Féronce, subsecretar al Societății Națiunilor, căruia îi prezintă proiectul Olimpiadelor, pentru realizarea căruia îi cere ajutorul. Déznai apelează totodată la sprijinul pe care îl pot acorda inițiativei sale personalități ca „*Destrée, Raynold, Vacaresco, Vernon Kellogg, Dorsch-Wien, Apponyi, Mme. Curie*”.<sup>14</sup> Ca urmare a scrisorii, Dufour-Féronce cere președintelui Comisiei Internaționale de Cooperare Intelectuală să pună pe agenda Comitetului Executiv cele două teme prezentate de Déznai: crearea unui Institut Internațional de Urbanism și „*organizarea unor concursuri internaționale*”.<sup>15</sup> Aceleași subiecte sunt tratate în corespondența pe care Déznai o are și cu Jean Daniel de Montenach, secretarul Comisiei Internaționale de Cooperare Intelectuală, în perioada iunie-august 1931.<sup>16</sup> Tot în iunie, prezintă aceleași Comisii o variantă extinsă și detaliată a planului trimis anterior.<sup>17</sup> Ceea ce adaugă în anexa III este La GAZETTE (Gazeta), aceasta urmând să fie publicată de către conducerea centrală a Olimpiadelor .

Acestea sunt ultimele informații privitoare la implicarea lui Victor Déznai în crearea Olimpiadelor Intelectuale. Se pare că, din motive necunoscute dar ușor de bănuț, proiectul nu merge mai departe de intenții. De-abia după război, în 1959, are loc la București și Brașov prima olimpiadă internațională: cea de matematică, la care participă elevi din șapte țări.<sup>18</sup> Chiar dacă nu avem date pentru perioada dintre 1931 și 1959, e destul de limpede că actualele Olimpiade școlare păstrează în mare parte structura propusă de profesorul timișorean. Fără îndoială că Victor Déznai trebuie socotit fondatorul Olimpiadelor școlare.

- <sup>1</sup> Archives de la Société des Nations - ONU, Genève, R2257.
- <sup>2</sup> *Ibidem.*
- <sup>3</sup> Scrisoare din 20 septembrie 1929 și scrisorile lui Victor Déznaï la <http://www.alberteinstein.info/manuscripts/index.html>
- <sup>4</sup> Archives de la Société des Nations - ONU, Genève, R2257.
- <sup>5</sup> *Ibidem.*
- <sup>6</sup> *Le Populaire*, 12 martie 1930, „Conferințe (gratuite și contradictorii) asupra «Noii educații» la Muzeul Pedagogic, 41, str. Gay-Lussac. Astă seară la ora 17: Domnul Déznaï, sub auspiciile Societății Națiunilor: Olimpiadele Intelectuale.”
- <sup>7</sup> *Paris Soir*, 25 iunie 1930, *Olympiades intellectuelles*.
- <sup>8</sup> *Ibidem.* Vezi și *L'Éducateur*, 26 iunie 1930, p.240: „pe 9 iunie, dl. Victor Déznaï ne-a vorbit de proiectul Olimpiadelor intelectuale, iar a doua zi o duzină de elevi ai Institutului [Jean Jaques Rousseau din Geneva] reprezentând șapte țări diferite au participat la o probă care ne-a permis să admirăm ingeniozitatea întrebărilor puse de D. Déznaï.”
- <sup>9</sup> *Journal des débats politiques et littéraires*, 1931, februarie 17.
- <sup>10</sup> Într-o notiță din 6 martie 1931, *Le Journal de Genève* comunică: „Concursuri intelectuale internaționale. Domnul profesor Victor Déznaï, din Timișoara, România, a ținut la Universitate o conferință asupra Concursurilor intelectuale internaționale. Se știe că acest proiect, al cărui autor este chiar Victor Déznaï, tocmai a fost aprobat la Bruxelles de către Uniunea Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor: Activitatea pacifistă trebuie să continue nu numai în domeniile politic și economic, dar și în domeniul ideilor și educației. Concursurile internaționale intelectuale vor sublinia importanța problemelor intelectuale și ideea internațională. Ele vor apropia, pe teren și în spiritul Societății Națiunilor, elita tineretului din diferite țări. Burse internaționale vor crea o echipă incomparabilă ale cărei facultăți creative vor fi puse în serviciul ideilor Societății Națiunilor. Întrebările puse de auditori au permis să se precizeze maniera concretă în care Domnul Déznaï vede aceste concursuri, precise și totodată suple în funcționarea lor.”
- <sup>11</sup> Fondation Le Corbusier, Archive, A3-14-107-001. Vezi și Martin Grandjean, 2013, *Archives infographique : un 'flowchart' de 1931 pour remédier au 'chaos social'!*, <http://www.martingrandjean.ch/archive-infographique-flowchart-1931-chaos-social/>
- <sup>12</sup> *Ibidem.*
- <sup>13</sup> Archives de la Société des Nations - ONU, Genève, R2257.
- <sup>14</sup> Archives de la Société des Nations - ONU, Genève, R2257, extras din scrisoarea către Dufour-Féronce.
- <sup>15</sup> *Ibidem.*
- <sup>16</sup> Martin Grandjean, *op. cit.*
- <sup>17</sup> Archives de la Société des Nations - ONU, Genève, R2257.
- <sup>18</sup> [https://fr.wikipedia.org/wiki/Olympiades\\_internationales\\_de\\_math%C3%A9matiques](https://fr.wikipedia.org/wiki/Olympiades_internationales_de_math%C3%A9matiques).